

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః
శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే

॥ ఏకవింశః సర్గః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

॥ ఏకవింశః సర్గః ॥

లక్ష్మణస్య రోషో బలాద్రాజ్యం స్వాయత్తీకర్తుం తేన శ్రీరామస్య ప్రేరణం
శ్రీరామేణ పితురాజ్ఞాయాః పాలనమేవ ధర్మ ఇతి ప్రతిపాద్య మాతుర్భ్రాతుశ్చ
ప్రతిబోధనం

తథా తు విలపంతీం తాం కౌసల్యాం రామమాతరం |
ఉవాచ లక్ష్మణో దీనస్తత్కాలసదృశం వచః || 2.21.1 ||

న రోచతే మమాప్యేతదార్యే యద్ రాఘవో వనం |
త్యక్త్వా రాజ్యశ్రియం గచ్ఛేత్ స్త్రీయా వాక్యవశంగతః || 2.21.2 ||

విపరీతశ్చ వృద్ధశ్చ విషయైశ్చ ప్రధర్షితః |
న్యపః కిమివ న బ్రూయాచ్ఛోద్యమానః సమన్మథః || 2.21.3 ||

నాస్యాపరాధం పశ్యామి నాపి దోషం తథావిధం |
యేన నిర్వాస్యతే రాష్ట్రాద్ వనవాసాయ రాఘవః || 2.21.4 ||

న తం పశ్యామ్యహం లోకే పరోక్షమపి యో నరః |
స్వమిత్రోఽపి నిరస్తోఽపి యోఽస్య దోషముదాహరేత్ || 2.21.5 ||

దేవకల్పమృజం దాంతం రిపూణామపి వత్సలం |
అవేక్షమాణః కో ధర్మం త్యజేత్ పుత్రమకారణాత్ || 2.21.6 ||

తదిదం వచనం రాజ్ఞః పునర్బాల్యముపేయుషః |
పుత్రః కో హృదయే కుర్యాద్ రాజవృత్తమనుస్మరన్ || 2.21.7 ||

యావదేవ న జానాతి కశ్చిదర్థమిమం నరః |
తావదేవ మయా సార్థమాత్మస్థం కురు శాసనం || 2.21.8 ||

మయా పార్శ్వే సధనుషా తవ గుప్తస్య రాఘవ |
కః సమర్థోఽధికం కర్తుం కృతాంతస్యేవ తిష్ఠతః || 2.21.9 ||

నిర్మనుష్యామిమాం సర్వామయోధ్యాం మనుజర్షభ |
కరిష్యామి శరైస్తీక్ష్ణైర్యది స్థాస్యతి విప్రియే || 2.21.10 ||

భరతస్యాథ పక్ష్యో వా యో వాస్య హితమిచ్ఛతి |
సర్వాంస్తాంశ్చ వధిష్యామి మృదుర్హి పరిభూయతే || 2.21.11 ||

ప్రోత్సాహితోఽయం కైకేయ్యా సంతుష్టో యది నః పితా |
అమిత్రభూతో నిఃసంగం వధ్యతాం వధ్యతామపి || 2.21.12 ||

గురోరప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః |
ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాసనం || 2.21.13 ||

బలమేష కిమాశ్రిత్య హేతుం వా పురుషోత్తమ |
దాతుమిచ్ఛతి కైకేయ్యై ఉపస్థితమిదం తవ || 2.21.14 ||

త్వయా చైవ మయా చైవ కృత్వా వైరమనుత్తమం |
కాస్య శక్తిః శ్రియం దాతుం భరతాయారిశాసన || 2.21.15 ||

అనురక్తోఽస్మి భావేన భ్రాతరం దేవి తత్త్వతః |
సత్యేన ధనుషా చైవ దత్తేనేష్టేన తే శపే || 2.21.16 ||

దీప్తమగ్నిమరణ్యం వా యది రామః ప్రవేక్ష్యతి |
ప్రవిష్టం తత్ర మాం దేవి త్వం పూర్వమవధారయ || 2.21.17 ||

హరామి వీర్యాద్ దుఃఖం తే తమః సూర్య ఇవోదితః |
దేవీ పశ్యతు మే వీర్యం రాఘవశ్చైవ పశ్యతు || 2.21.18 ||

హనిష్యే పితరం వృద్ధం కైకేయ్యాసక్తమానసం |
కృపణం చ స్థితం బాల్యే వృద్ధభావేన గర్హితం || 2.21.19 ||

ఏతత్ తు వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య మహాత్మనః |
ఉవాచ రామం కౌసల్యా రుదతీ శోకలాలసా || 2.21.20 ||

భ్రాతుస్తే వదతః పుత్ర లక్ష్మణస్య శ్రుతం త్వయా |
యదత్రానంతరం తత్త్వం కురుష్వ యది రోచతే || 2.21.21 ||

న చాధర్మ్యం వచః శ్రుత్వా సపత్న్యా మమ భాషితం |
విహాయ శోకసంతప్తాం గంతుమర్హసి మామితః || 2.21.22 ||

ధర్మజ్ఞ ఇతి ధర్మిష్ఠ ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి |
శుశ్రూష మామిహస్థస్త్వం చర ధర్మమనుత్తమం || 2.21.23 ||

శుశ్రూషుర్జననీం పుత్ర స్వగృహే నియతో వసన్ |
పరేణ తపసా యుక్తః కాశ్యపస్త్రిదివం గతః || 2.21.24 ||

యథైవ రాజా పూజ్యస్తే గౌరవేణ తథా హ్యాహం |
త్వాం సాహం నానుజానామి న గంతవ్యమితో వనం || 2.21.25 ||

త్వద్వియోగాన్న మే కార్యం జీవితేన సుఖేన చ |
త్వయా సహ మమ శ్రేయస్త్యణానామపి భక్షణం || 2.21.26 ||

యది త్వం యాస్యసి వనం త్వక్త్వా మాం శోకలాలసాం |
అహం ప్రాయమిహాసిష్యే న చ శక్త్యామి జీవితం || 2.21.27 ||

తతస్త్వం ప్రాప్యసే పుత్ర నిరయం లోకవిశ్రుతం |
బ్రహ్మహత్యామివాధర్మాత్ సముద్రః సరితాం పతిః || 2.21.28 ||

విలపంతీం తథా దీనాం కౌసల్యాం జననీం తతః |
ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా వచనం ధర్మసంహితం || 2.21.29 ||

నాస్తి శక్తిః పితుర్వాక్యం సమతిక్రమితుం మమ |
ప్రసాదయే త్వాం శిరసా గంతుమిచ్ఛామ్యహం వనం || 2.21.30 ||

ఋషిణా చ పితుర్వాక్యం కుర్వతా వనచారిణా |
గౌర్హతా జానతాధర్మం కంఠునా చ విపశ్చితా || 2.21.31 ||

అస్మాకం తు కులే పూర్వం సగరస్యాజ్ఞయా పితుః |
ఖనద్భిః సాగరైర్భూమిమవాప్తః సుమహాన్ వధః || 2.21.32 ||

జామదగ్న్వేన రామేణ రేణుకా జననీ స్వయం |
కృత్తా పరశునారణ్యే పితుర్వచనకారణాత్ || 2.21.33 ||

ఏతైరన్యైశ్చ బహుభిర్దేవి దేవసమైః కృతం |
పితుర్వచనమక్లిబం కరిష్యామి పితుర్హితం || 2.21.34 ||

న ఖల్వేతన్మయైకేన క్రియతే పితృశాసనం |
ఏతైరపి కృతం దేవి యే మయా పరికీర్తితాః || 2.21.35 ||

నాహం ధర్మమపూర్వం తే ప్రతికూలం ప్రవర్తయే |
పూర్వైరయమభిప్రేతో గతో మార్గోఽనుగమ్యతే || 2.21.36 ||

తదేతత్ తు మయా కార్యం క్రియతే భువి నాన్యథా |
పితుర్హి వచనం కుర్వన్ న కశ్చిన్నామ హీయతే || 2.21.37 ||

తామేవముక్త్యా జననీం లక్ష్మణం పునరబ్రవీత్ |
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠః శ్రేష్ఠః సర్వధనుష్మతాం || 2.21.38 ||

తవ లక్ష్మణ జానామి మయి స్నేహామనుత్తమం |
విక్రమం చైవ సత్త్వం చ తేజశ్చ సుదురాసదం || 2.21.39 ||

మమ మాతుర్మహద్ దుఃఖమతులం శుభలక్షణ |
అభిప్రాయం న విజ్ఞాయ సత్యస్య చ శమస్య చ || 2.21.40 ||

ధర్మో హి పరమో లోకే ధర్మే సత్యం ప్రతిష్ఠితం |
ధర్మసంశ్రితమప్యేతత్ పితుర్వచనముత్తమం || 2.21.41 ||

సంశ్రుత్య చ పితుర్వాక్యం మాతుర్వా బ్రాహ్మణస్య వా |
న కర్తవ్యం వృథా వీర ధర్మమాశ్రిత్య తిష్ఠతా || 2.21.42 ||

సోఽహం న శక్య్యామి పునర్నియోగమతివర్తితుం |
పితుర్ని వచనాద్ వీర కైకేయాహం ప్రచోదితః || 2.21.43 ||

తదేతాం విస్మజానార్యాం క్షత్రధర్మాశ్రితాం మతిం |
ధర్మమాశ్రయ మా త్కైక్ష్ణ్యం మద్బుద్ధిరనుగమ్యతాం || 2.21.44 ||

తమేవముక్త్యా సౌహార్దాద్ భ్రాతరం లక్ష్మణాగ్రజః |
ఉవాచ భూయః కౌసల్యాం ప్రాంజలిః శిరసా నతః || 2.21.45 ||

అనుమన్యస్వ మాం దేవి గమిష్యంతమితో వనం |
శాపితాసి మమ ప్రాణైః కురు స్వస్త్వయనాని మే || 2.21.46 ||

తీర్ణప్రతిజ్ఞశ్చ వనాత్ పునరేష్యామ్యహం పురీం |
యయాతిరివ రాజర్షిః పురా హిత్వా పునర్దివం || 2.21.47 ||

శోకః సంధార్యతాం మాతర్వృదయే సాధు మా శుచః |
వనవాసాదిహైష్యామి పునః కృత్వా పితుర్వచః || 2.21.48 ||

త్వయా మయా చ వైదేహ్యో లక్ష్మణేన సుమిత్రయా |
పితుర్నియోగే స్థాతవ్యమేష ధర్మః సనాతనః || 2.21.49 ||

అంబ సంభృత్య సంభారాన్ దుఃఖం హృది నిగృహ్య చ |
వనవాసకృతా బుద్ధిర్మమ ధర్మానువర్త్యతాం || 2.21.50 ||

ఏతద్ వచస్తస్య నిశమ్య మాతా
సుధర్మమవ్యగ్రమవిక్లవం చ |
మృతేవ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య దేవీ
సమీక్ష్య రామం పునరిత్యువాచ || 2.21.51 ||

యద్దైవ తే పుత్ర పితా తథాహం
గురుః స్వధర్మేణ సుహృత్తయా చ |
న త్వానుజానామి న మాం విహాయ
సుదుఃఖితామర్హసి పుత్ర గంతుం || 2.21.52 ||

కిం జీవితేనేహ వినా త్వయా మే
లోకేన వా కిం స్వధయామృతేన |
శ్రేయో ముహూర్తం తవ సన్నిధానం
మమైవ కృత్స్నాదపి జీవలోకాత్ || 2.21.53 ||

నరైరివోల్కాభిరపోహ్యమానో
మహాగజో ధ్వాంతమభిప్రవిష్టః |
భూయః ప్రజజ్వాల విలాపమేవం
నిశమ్య రామః కరుణం జనన్యాః || 2.21.54 ||

స మాతరం చైవ విసంజ్ఞకల్పా -
 మార్తం చ సౌమిత్రిమభిప్రతప్తం |
 ధర్మే స్థితో ధర్మమువాచ వాక్యం
 యథా స ఏవార్హతి తత్ర వక్తుం || 2.21.55 ||

అహం హి తే లక్ష్మణ నిత్యమేవ
 జానామి భక్తిం చ పరాక్రమం చ |
 మమ త్వభిప్రాయమసన్నిరీక్ష్వ
 మాత్రా సహాభ్యర్థసి మా సుదుఃఖం || 2.21.56 ||

ధర్మార్థకామాః ఖలు జీవలోకే
 సమీక్షితా ధర్మఫలోదయేషు |
 యే తత్ర సర్వే స్యురసంశయం మే
 భార్యేవ వశ్యాభిమతా సపుత్రా || 2.21.57 ||

యస్మింస్తు సర్వే స్యురసన్నివిష్టా
 ధర్మో యతః స్యాత్ తదుపక్రమేత |
 ద్వేష్యో భవత్యర్థపరో హి లోకే
 కామాత్మతా ఖల్వపి న ప్రశస్తా || 2.21.58 ||

గురుశ్చ రాజా చ పితా చ వృద్ధః
 క్రోధాత్ ప్రహర్షాదథవాపి కామాత్ |
 యద్ వ్యాదిశేత్ కార్యమవేక్ష్య ధర్మం
 కస్తం న కుర్యాదన్యశంసవృత్తిః || 2.21.59 ||

న తేన శక్నోమి పితుః ప్రతిజ్ఞా -
 మిమాం న కర్తుం సకలాం యథావత్ |
 స హ్యవయోస్తాత గురుర్నియోగే
 దేవ్యాశ్చ భర్తా స గతిశ్చ ధర్మః || 2.21.60 ||

తస్మిన్ పునర్జీవతి ధర్మరాజే
 విశేషతః స్వే పథి వర్తమానే |
 దేవీ మయా సార్థమితోఽభిగచ్ఛేత్
 కథంస్విదన్యా విధవేవ నారీ || 2.21.61 ||

సా మానుమన్యస్వ వనం ప్రజంతం
 కురుష్వ నః స్వస్త్వయనాని దేవి |
 యథా సమాప్తే పునరావ్రజేయం
 యథా హి సత్యేన పునర్యయాతిః || 2.21.62 ||

యశో హ్యహం కేవలరాజ్యకారణాన్
 న పృష్టతః కర్తుమలం మహోదయం |
 అదీర్ఘకాలేన తు దేవి జీవితే
 వృణేఽవరామద్య మహీమధర్మతః || 2.21.63 ||

ప్రసాదయన్నరవృషభః స మాతరం
 పరాక్రమాజ్జిగమిషురేవ దండకాన్ |
 అథానుజం భృశమనుశాస్య దర్శనం
 చకార తాం హృది జననీం ప్రదక్షిణం || 2.21.64 ||

|| ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
 అయోధ్యాకాండే ఏకవింశః సర్గః ||